

Ключові слова: органи публічної влади, інститути громадянського суспільства, волонтерська діяльність, засоби масової інформації, гібридна війна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес владно-суспільної взаємодії в українському суспільстві протягом усіх років незалежності супроводжувався низкою проблемних питань, суперечностей та непорозумінь. Їх першоджерелом є недосконале нормативно-правове забезпечення, невідпрацьований організаційний механізм, ідеологічні розбіжності у різних учасників взаємодії тощо. З початком широкомасштабної війни назовні виступило багато питань, котрі до цього були приховані або замовчувались. Україна зіткнулася із тим, що органи публічної влади були багато в чому не готові до розвитку подій у такому напрямку. А отже, на перший план виступила необхідність швидкого реагування на зміни, що не завжди прийнятне для владних структур, але загалом можливе для громадських об'єднань та волонтерських рухів. Не останнє місце у сучасній боротьбі за територіальну цілісність та суверенітет займає інформаційна складова, а отже участь засобів масової інформації у війні також вартують уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки питання взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства розглядалось у працях значної кількості дослідників у галузях публічного управління, правознавства, політології, соціології, економіки тощо. Серед них можна виділити таких, як А. Близнюк, Д. Веденєєв, О. Турчак, А. Даценко, М. Кахнова, Н. Липовська, С. Широков, О. Литвиненко, Т. Мадрига, О. Мінаков, С. Савченко, Ів. Сталкер, К. Йонас, Т. Мортон. Разом із тим потрібно відмітити те, що початок повномасштабної війни в Україні вніс свої корективи у звичний порядок речей. Це обумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку та актуалізації проблемних питань, котрі з'явилися в умовах війни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей організації взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в Україні

на сучасному етапі ведення війни та встановлення проблемних питань цієї взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російська агресія та початок активних бойових дій на значній території України наприкінці лютого 2022 року стали відправною точкою для перевірки української державності та ступеню розвиненості громадянського суспільства. Якщо АТО, згодом, ООС на території Донецької та Луганської областей, а також окупація Автономної Республіки Крим стурбували далеко не кожного українця, то широкомасштабна війна так чи інакше торкнулася кожного. Це стало перевіркою для системи органів публічної влади, а також випробуванням як для пересічних громадян, так і для інститутів громадянського суспільства:

- владні органи мали максимально швидко організувати роботу у нових реаліях, забезпечити реалізацію оборонної функції, створити умови для збереження життя людей, оптимізації взаємодії усіх ланок між собою, силовими структурами та громадянами;

- громадські організації, об'єднання, фонди постали перед вибором яким чином приймати участь у спільному спротиві з зовнішнім ворогом та «п'ятою колоною» в Україні, оскільки довгі роки заполітизованості та складні процеси у формуванні громадянського суспільства супроводжувались створенням значної кількості громадських об'єднань, реальна користь від яких для суспільства мінімальна;

- засоби масової інформації, які також існують під впливом різних політичних сил та кіл економічного впливу, стали ретранслятором затребуваної усім суспільством інформації, однак з різними джерелами, у різному контексті та у різній інтерпретації;

- пересічні громадяни були вимушені кардинально змінювати свій уклад життя та обирати свої шляхи участі у війні (входження до лав військових формувань, приєднання до сил самооборони, участь у волонтерській діяльності тощо).

Варто зазначити, що сьогоденні українські реалії та випробування для різних сторін владно-суспільної взаємодії спричинили різкі зрушення у цій взаємодії, загострили суперечливі

питання нормативного, організаційного та ідеологічного характеру. Ще з початку війни на Сході України у 2014 року піднялись на поверхню проблеми забезпечення армії, неповороткість влади у багатьох питаннях, недоліків законодавства щодо функціонування інститутів громадянського суспільства, складнощів у роботі волонтерів та шахрайства на цьому тлі.

Яскравим прикладом прояву громадянського суспільства під час війни став волонтерський рух. Якщо у попередньому етапі ведення війни на Донбасі діяльність волонтерів здебільшого обмежувалась забезпеченням військових спорядженням, технікою, одягом та їжею, то в останні роки додалися ще забезпечення масово переміщених осіб, котрі втратили притулок, доставка гуманітарних вантажів на території ведення бойових дій, інформаційної та психологічної допомоги. Загалом слід говорити про сплеск волонтерського руху, що у свою чергу актуалізувало потребу оновлення нормативно-правового забезпечення цієї діяльності та оптимізації механізмів взаємодії з органами публічної влади.

Основним законом, що регулює зазначений напрямок громадської активності, є закон «Про волонтерську діяльність» [6], котрий було прийнято ще у 2011 році, котрий з того часу зазнав незначних змін щодо:

- розширення сфери волонтерської допомоги на воєнізовані формування та органи публічної влади в умовах воєнного стану та проведення оборонних заходів;
- видання органами публічної влади посвідчень волонтера із зазначенням волонтерської діяльності;
- можливості відшкодування витрат, пов'язаних безпосередньо з волонтерською діяльністю;
- страхування здоров'я та життя на період проведення діяльності;
- грошових виплат у разі інвалідності або загибелі під час проведення волонтерської діяльності [6].

Тобто, було забезпечено додаткові гарантії особам, котрі виявили бажання займатись зазначеним видом громадської діяльності. Разом із тим юристи відмічають наявність проблем нормативного

забезпечення, що особливо гостро стали відчуватись під час військового стану. Серед низки цих проблем можна визначити наступні:

– по-перше, низький рівень фінансового забезпечення волонтерської діяльності з боку органів публічної влади – такий вид діяльності здебільшого не враховано у державному та місцевих бюджетах, що не дозволяє хоча б у мінімальних розмірах підтримувати осіб, що займаються волонтерською діяльністю;

– по-друге, відсутні цільові програми підтримки розвитку волонтерської діяльності – стратегій на національному, регіональному та місцевому рівні щодо цього питання відсутні, а отже й відсутні механізми взаємодії, використання різних інструментів не відпрацьовано, немає загального бачення цієї проблематики, не зафіксовано чіткого плану дій на випадок кризових ситуацій (війна в даному контексті є найнегативнішою кризовою ситуацією, у якій слід реагувати швидко, ефективно та без бюрократичного супроводу);

– по-третє, наявний віковий ценз щодо осіб, залучення у проведенні волонтерської діяльності – звісно, що подібне залучення осіб молодше 18 років повинне відбуватись за згоди батьків / піклувальників, проте ж волонтерської допомоги можуть потребувати діти такого ж віку і взаємодія з однолітками могла б забезпечити більш швидке подолання психологічних бар'єрів, до того ж немає ідеологічного підґрунтя для популяризації волонтерської діяльності серед школярів;

– по-четверте, відсутні механізми мотивації людей до волонтерства – органи публічної влади фактично жодним чином не спонукають до такого виду діяльності, натомість, вона супроводжується численними перешкодами та суперечливим ставленням як з боку органів публічної влади, так і з боку політиків та пересічних громадян;

– по-п'яте, взаємодія з волонтерським рухом перебуває поза межами офіційного кола питань у роботі органів публічної влади та часто базується на особистих контактах, іміджі конкретного владного органу чи навіть окремих його представників;

– по-шосте, незахищеність волонтерів, що є найманими працівниками – не відрегульовано правові відносини між роботодавцем та найманим працівником, якщо він відсутній на робочому місці з

приводу ведення волонтерської діяльності – в умовах війни це набуло більшої актуальності, оскільки такий вид зайнятості стає непередбачуваним в силу різних обставин та ускладнює планування власного часу;

– по-сьоме, контроль за волонтерською діяльністю є недосконалим та може заважати – звісно, на будь-яку сферу, де фіксується рух значних матеріально-фінансових ресурсів, має поширюватись контроль, можна погодитись і з тим, що на тлі волонтерства навіть під час війни декотрі особи намагаються отримати власну вигоду, проте нерідкими є випадки, коли знижується ефективність роботи волонтерів та витрачається час на «з'ясування відносин» з контролюючими органами – отже, бажано було б регламентувати питання контролю та прискорювати процедури, адже простій у сьогоднішніх умовах може призвести до негативних наслідків та коштувати людського життя [7].

Отже, не дивлячись на високу ступінь залученості до волонтерства та пильну увагу до цього з різних боків, подібний прояв громадянського суспільства реалізується у складних умовах відсутності продуктивної регламентації у нормативно-правовій базі, низького рівня активності з боку органів публічної влади відносно налагодження взаємодії та нерозуміння й недовіри з боку значної частки українського суспільства. Вірогідно, що тут спрацьовує така ж психологічна пастка, як по відношенню до влади, – люди чекають якихось дій, допомоги, підтримки, але самі не готові взаємодіяти, йти назустріч та реалізовувати себе.

Однією з передумов загострення цієї проблеми можна назвати те, що за усі роки незалежності України, влада так і не спромоглась виробити національну ідею, котра б об'єднувала усіх та виховувала людей у дусі побудови сучасного громадянського суспільства із активними громадянами. Водночас, потрібно відмітити, що за останні роки поступово зростала динаміка залученості громадян до захисту власних прав та взаємодопомоги. Цьому свідчать також і дослідження Фонду «Демократичні ініціативи», згідно яких:

- 57% респондентів готові проявляти себе у реалізації суспільно корисних заходів;

- 60% громадян відмічають готовність пожертвувати кошти на суспільно корисні цілі;
- 41% опитуваних відзначає зацікавленість до громадської активності та участі у житті суспільства [2].
- Розглядаючи питання волонтерського руху та широкого поширення ідей доброчинності, дослідники пов'язують зацікавленість до цих явищ з початком війни в Україні у 2014 році. З того моменту відмічається, що люди почали все більше:
  - висловлювати стурбованість питаннями бойовими діями на території країни;
  - переказувати кошти на допомогу постраждалим;
  - передавати їжу та речі для підтримки переселенців або військових;
  - купляти товари з маркуванням, що частина отриманих коштів піде на потреби армії тощо [4].

Вірогідно, що на сьогодні, коли територія поширення бойових дій значно збільшилася, ступінь готовності громадян залучатись у будь-який спосіб до волонтерської діяльності також підвищився. Можна говорити про те, що консолідація українського суспільства вийшла на новий якісний рівень, коли більшості жителів країни безпосередньо торкнулось питання війни.

Разом із цим слід говорити про недостатню увагу до питання взаємодії з боку органів публічної влади. Повсюдно волонтери, громадські організації та активні громадяни стикаються з перешкодами з боку влади. Це стосується на пряму як нормативно-правового боку, так і організаційного. Звісно, що будь-яка владна структура керується законодавством та є по своїй суті консервативною. Проте, у критичних ситуаціях повинне мати місце швидке прийняття рішень та конструктивна співпраця, адже в сьогоднішніх умовах складається таке враження, що громадяни самі по собі більш готові до війни та боротьби з агресором, ніж органи публічної влади.

За умови значних потоків міжнародної підтримки, постачання гуманітарної допомоги, зброї та амуніції, військові часто потрапляють у ситуацію, коли окрім волонтерів ніхто не може

оперативно надати допомогу та забезпечити елементарними речами. Подібне на собі відчули учасники АТО/ООС ще у 2014 році і, нажаль, протягом восьми років мало що змінилось у механізмах взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у цьому напрямку.

Отже, за довгі роки війни в Україні як для військових, так і для громадськості лишається відкритим питання недозабезпечення армії державою.

До цього ж додається й часткове незадоволення тим, що довгі роки існує «військовий податок», однак практично не можливо відслідкувати на що саме витрачаються ці кошти.

На думку дослідників, масове поширення волонтерства в Україні за останні роки пов'язано з низкою мотивів, серед яких перш за все варто виділити наступні:

- вирішення суспільно важливих проблем власними силами або силами об'єднань громадян;
- виконання громадського обов'язку перед суспільством та собою особисто;
- реалізація власних релігійних та моральних принципів, бажання відчувати свою корисність та потрібність у соціумі;
- реалізація себе як професіонала, тяга до саморозвитку та набуття нового досвіду;
- отримання відчуття задоволення від вдячності людей, котрим було надано допомогу тощо [10, с. 101].

Окрім того висловлюється ідея про те, що розвиток волонтерського руху просунув громадянське суспільство в Україні на новий якісний рівень, оскільки об'єднав значні групи людей для реалізації суспільних цілей, а головне – зменшив кількість патерналістських настроїв. Фактично можна говорити про поширення думки про те, що не слід чекати все від влади, а за потреби вирішення проблем – об'єднуватись задля спільного добробуту. За поширення таких настроїв основною умовою позитивних тенденцій можна назвати наявність свободи та підтримки з боку влади, що має виражатись у дієвому нормативному та організаційному забезпеченні механізмів владно-суспільної взаємодії на усіх рівнях.

Серед основних напрямків діяльності волонтерів в умовах війни виділяють наступні:

- збір та доставка їжі, обладнання, предметів першої необхідності для військових;
- надання медичної допомоги особам, що постраждали у ході бойових дій;
- допомога вимушеним переселенцям з пошуком притулку, психологічна підтримка тощо;
- пошук зниклих людей та допомога у звільненні полонених [10, с. 102].

Останнє не втрачало своєї актуальності весь час ведення війни, а особливо з початком активного вторгнення, коли у полон масово потрапляли не тільки військові, а й активісти, громадські діячі, пересічні громадяни. При цьому кількість зниклих взагалі не піддається підрахунку, тому офіційними шляхами та лише силовими структурами це питання вирішити фактично неможливо. Наразі постала потреба збору та опрацювання великих масивів інформації, пошуку свідків, спілкування з очевидцями тощо.

Не останнє місце у діяльності волонтерів під час війни займає організація евакуації людей з окупованих територій або тих, що знаходяться під систематичними обстрілами. У цьому значна підтримка та матеріально-фінансова допомога забезпечується завдяки різним соціальним мережам, де активними громадянами швидко поширюється інформація щодо найгостріших проблем та варіантів їх вирішення. Завдяки цьому можуть бути залучені відомі особистості, спортсмени, співаки, актори, лідери громадської думки, котрі завдяки своїй відомості можуть допомогти у отриманні значних ресурсів. Також за допомогою соціальних мереж до суспільно корисної діяльності можуть підключитись всі охочі [3].

Щодо звільнення полонених, то це стало дійсно значною проблемою, оскільки раніше були більш-менш сприятливі умови. На сьогодні ж волонтерську участь мінімізовано оскільки ескалація конфлікту досягла такої межі, коли можливі якісь зрушення тільки за участі високопосадовців або представників міжнародних організацій. Нажаль, зазначена ситуація фактично не залежить від

громадськості, оскільки конструктивного діалогу з російською стороною важко досягти. Обтяжливою обставиною є ідеологічне накачування військових Російської Федерації та загалом її населення, що заважає встановленню хоча б мінімальних контактів для вирішення гуманітарної проблеми. Прикладом може слугувати те, що останні перемовини між українською та російськими делегаціями в очному форматі відбулися ще у березні, після чого спілкування було лише онлайн та без якихось видимих результатів. Показовим також є й те, що навіть під час проведення зустрічей, обстріли українських міст не припинялись.

Ще у 2020 році було схвалено «Концепцію Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року» [12], у якій зазначалося, що державна політика національно-патріотичного виховання має реалізовуватись за умови докладання спільних зусиль з боку органів публічної влади, освітніх закладів та інститутів громадянського суспільства. Серед пріоритетів Концепції визначались наступні:

- формування української громадянської ідентичності;
- військово-патріотичне виховання;
- формування методологічних засад патріотичного виховання;
- співпраця органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства у питанні національно-патріотичного виховання.

Загалом у Концепції було передбачено низку напрямків владно-суспільної співпраці, серед яких спільна розробка методології, організація різноманітних заходів, моніторинг діяльності влади у даному напрямку тощо.

За час дії зазначеної Концепції реальна співпраця органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства у питаннях національно-патріотичного виховання була мінімальна та виражалась у поодиноких випадках підтримки молодіжних громадських організацій з приводу організації святкових заходів. Причин подібної інертності може бути декілька. Серед них як небажання громадськості проявляти ініціативу чи брати на себе відповідальність, так і неповороткість системи органів публічної влади.

З початком повномасштабної війни в Україні ситуація дещо змінилась. Звісно, що організаційно-правова діяльність із забезпечення національно-патріотичного виховання зараз не на часі, проте активність інститутів громадянського суспільства багато в чому збільшилась. Слід говорити про те, що національно-патріотичне виховання з теоретичної площини перейшло у практичну. Своєю діяльністю різні волонтерські рухи та громадські організації дають приклад підростаючому поколінню щодо:

- чіткої ідентифікації себе як українця, мешканця України, члена українського соціуму;
- виховання любові до своєї рідної землі;
- національного єднання навколо спільної ідеї – збереження територіальної цілісності та суверенітету;
- взаємодопомоги та підтримки людей, що потрапили у складні життєві умови.

Таким чином, можна висловлювати думку про те, що сучасна концепція національно-патріотичного виховання виробляється безпосередньо зараз, а перед органами публічної влади постало завдання підтримати подібну діяльність та нормативно закріпити.

Окремої уваги вартує інформаційна складова сучасних подій на теренах України. Ще починаючи з 2014 року українське суспільство стикнулося із проблемою так званої інформаційної війни. Фактично мова йде про ведення війни на ідеологічному рівні, що може навіть гірші наслідки, аніж ведення активних бойових дій. Це обумовлено тим, що створюються умови для захоплення людського розуму «без єдиного пострілу» через вплив на громадську думку, поширення неправдивої інформації або напівправди.

Характерною особливістю гібридної війни є надмірне зростання кількості фальшивої інформації щодо України як держави загалом, представників вищого керівництва, рядових публічних службовців, військових, волонтерів, громадських діячів тощо. У своїй сукупності подібна інформація підриває довіру до органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства як в очах українців, так і на зовнішньополітичній арені. Інструментами гібридної війни виступають:

- викривлення та фальсифікація фактів, поширення чуток;
- створення фейків та їх підлаштування під існуючі факти з метою дезорієнтації громадян;
- виривання фраз із контексту та приховування або вказування невірних джерел інформації;
- психологічний тиск з використанням різних каналів комунікації;
- створення «інформаційного шуму» навколо суспільно значущих проблем тощо.

Нажаль, звична для органів публічної влади методика реагування на дезінформацію, в основі якого лежить продукування симетричних відповідей на негативні аргументи, що активно поширюються в інформаційному просторі. На сьогоднішній день така стратегія неприйнятна та заздалегідь призводить до програвання у інформаційній війні.

Як відмічають експерти, на новому етапі протистояння російськими спецслужбами використовується тактика провокування масових психозів, агресивної поведінки, безпричинної паніки та деморалізація населення України. Для цього використовуються у значній кількості умовно «українські» джерела інформації, серед яких політичні експерти, боти у соціальних мережах, представники політичних партій, громадських організацій тощо. Прикриттям для роботи подібних джерел слугує політична опозиційність владі, псевдонаціоналістичне спрямування, антикорупційна або правозахисна діяльність [11].

Проблемним у даному контексті є те, що певні українські інститути громадянського суспільства виступають безпосередніми провідниками російської пропаганди. При цьому розпізнати їх доволі важко саме через прикриття псевдонаціоналізмом, антикорупційною та правозахисною діяльністю. Це в цілому може дискредитувати український політикум, особливо в умовах, коли російськими спеціалістами використовується будь-який привід для створення негативного іміджу України та підтримки міфу про націоналістів, котрі начебто захопили владу та тероризують українське суспільство. Все це реалізується на тлі тотальної недовіри

громадян до органів публічної влади, котра формувалась протягом усіх років незалежності. На противагу цьому, більший рівень довіри до громадського сектору, так званих «незалежних експертів» та інтернет-джерел сприяє дезорієнтації людей, допомагає просувати хибні ідеї та думки.

Виходячи з цього слід зазначити, що перед українською владою постало завдання не тільки забезпечувати військове протистояння ворогу, а й формування нової стратегії протистояння у інформаційному просторі. На часі постала необхідність:

- вдосконалення механізмів прийняття управлінських рішень у критичних ситуаціях;
- визначення мети та сутності інформаційних атак;
- розробка алгоритмів протидії російській пропаганді не лише на основі «традиційного» захисту, а й ведення контрнаступу у інформаційному просторі;
- координація взаємодії органів публічної влади, політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації з метою оперативного інформування громадськості.

Особлива увага при цьому має приділятися поширенню серед громадськості знань щодо інформаційної гігієни, критичного мислення та вибірковості у використанні інформаційних джерел. Останнє є вкрай актуальним, оскільки засоби масової інформації на сьогодні можуть відігравати позитивну роль швидко поширюючи правдиву інформацію та неупереджено викриваючи проблемні моменти у роботі органів публічної влади, допомагаючи запобігати порушенням з їх боку. В той самий час засоби масової інформації можуть переслідувати деструктивні цілі та слугувати провідником гібридної війни, що ведеться супротивником в українському інформаційному просторі. Відповідно, вкрай важливим напрямком у взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства є підвищення рівня медіа-грамотності громадян та максимальне прискорення поширення важливої інформації.

Висновки. Підводячи підсумок варто зазначити про те, що початок повномасштабної війни в Україні викрив давно назрілі проблемні питання щодо розвитку громадянського суспільства та

politicization and complex processes in the formation of civil society were accompanied by a large number of public associations, the real benefits of which are minimal for society. The analysis of normative and legal support of volunteer activity is carried out, the problems faced by volunteers are revealed and the general conditions in which volunteers work during the war are determined. The issue of hybrid warfare, the place and role of civil society institutions in counteracting ideological pressure and continuous propaganda by the enemy are considered. Peculiarities of mass media participation in information warfare are determined. The ways of overcoming the shortcomings in the power-social interaction in the conditions of wartime are singled out.

Key words: *public authorities, civil society institutions, volunteering, mass media, hybrid war.*

Received: 02.03.22

References:

1. Blyzniuk A. S. (2015). Propahanda ta kontrpropahanda v umovakh suchasnoi hibrydnoi viiny [Propaganda and counter-propaganda in the conditions of modern hybrid war]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism*, 60, (pp. 49-54). [in Ukrainian].
2. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. Retrieved from <https://dif.org.ua>. [in Ukrainian].
3. The National Institute for Strategic Studies. Social networks as an effective means of public self-organization in modern Ukraine. Analytical note. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/socialni-merezhi-yak-efektivniy-zasib-gromadskoi>. [in Ukrainian].
4. Viedenieiev D. V., Turchak O. V. (2018). Volonterskyi rukh v Ukraini v khodi rosiisko-ukrainskoi viiny: ryzyky pratsi ta formy derzhavnoho i hromadskoho vyznannia [Volunteer movement in Ukraine during the Russian-Ukrainian war: risks of work and forms of state and public recognition]. *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military-Scientific Bulletin*, 30, (pp. 206-216). [in Ukrainian].
5. Datsenko A. Yu. (2019) Stratehichni napriamy borotby z rosiiskoiu propahandoiu i dezinformatsiieiu v informatsiinomu prostori Ukrainy [Strategic directions of the fight against Russian propaganda and disinformation in the in-

formation space of Ukraine]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific journal*. 145(3), (pp. 39-43). [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy «Pro volontersku diialnist» vid 19.04.2011 No 3236-VI [Law of Ukraine On Volunteering of April 19, 2011, No 3236-VI]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3236-17#Text>. [in Ukrainian].

7. Kakhnova M. Pidtrymaty neбайдuzhykh: yak dopomohty rozvytku volonterskoho rukhu. Informatsiino-analitychnyi resurs «Mind» [Support those who care: how to help develop the volunteer movement. Information and analytical resource “Mind”]. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>. [in Ukrainian].

8. Lypovska N. A., Shyrokov S. B. (2021). Vektory rozvytku publichnoho upravlinnia u sferi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia [Vectors for the development of public administration in the field of national-patriotic education]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – Public administration and local self-government*, 1, (pp. 33-40). [in Ukrainian].

9. Lytvynenko O. (2016). Informatsiina skladova u suchasni hibruidni viini proty Ukrainy: vyklyky y zahrozy [Information component in the modern hybrid war against Ukraine: challenges and threats]. *Ukrainoznavchyi almanakh 4– Ukrainian Studies Almanac*, 19, (pp. 171-174). [in Ukrainian].

10. Madryha T. B. (2018). Volonterskyi rukh v Ukraini v umovakh zovnishnoi ahresii [Volunteer movement in Ukraine in conditions of external aggression]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh. Dumka – Prykarpattya Bulletin of the NTSh. Opinion*. 6, (pp. 96-106). [in Ukrainian].

11. Minakov O. Informatsiinyi teroryzm Kremlia i vidpovid Ukrainy: potribno diiaty u dvokh napriamkakh [Information terrorism of the Kremlin and the response of Ukraine: we need to act in two directions]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29649171.html> [in Ukrainian].

12. Rozkoriadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku» vid 09.10.2020 No 1233-p. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Concept of the State target social program of national-patriotic education for the period up to 2025» of October 9, 2020, No 1233-p]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-p#Text>. [in Ukrainian].

13. Savchenko S. V. (2021). Patriotychne vykhovannia molodi v umovakh informatsiinoi viiny: dosvid orhanizatsii sotsialno-pedahohichnoi roboty

u peremishchenomu ZVO [Patriotic education of youth in the conditions of information war: experience of the organization of social and pedagogical work in the moved ZVO]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk. Pedagogical sciences*, 1(2), (pp. 148-158). [in Ukrainian].

14. Stalker Iv. An. Ti. (2015). Rol ta mistse volonteriv v suchasni «hibrydny viini» [The role and place of volunteers in the modern «hybrid war»]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2, (pp. 179-216). [in Ukrainian].

15. Jonas K. J., Morton T. A. (2012) Restoring Civil Societies: The Psychology of Intervention and Engagement Following Crisis. Hoboken: Wiley-Blackwell. 328 p. [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Докаленко Варвара Вікторівна: Дніпровський державний аграрний-економічний університет, вул. Сергія Єфремова, 25, Дніпро, 49000, Україна.

Varvara Dokalenko: Dnipro State Agrarian and Economic University, Serhiy Yefremov Street, 25, Dnipro, 49000, Ukraine.

E-mail: Dokalenkovv@gmail.com